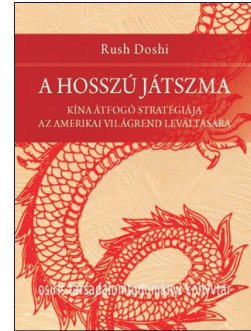

Rush Doshi:

A hosszú játszma Kína átfogó stratégiája az amerikai világrend leváltására

(Fordította: Felcsúti Péter. Budapest, Osiris Kiadó, 2024. 648 oldal.
ISBN 9789632764924)

Rush Doshi amerikai származású politikus, a Külkapcsolatok Tanácsának Ázsia-tanulmányokért felelős vezető munkatársa, valamint a Kínai Stratégiai Kezdeményezés elnevezésű program igazgatója. Emellett a Georgetown Egyetem biztonsági tanulmányok (*Walsh School of Foreign Service*) programjának adjunktusa. Korábban, 2021 és 2024 között, a Nemzetbiztonsági Tanács (*National Security Council* – NSC) Kínáért és Tajvanért felelős helyettes igazgatója volt, ahol részt vett az NSC első, Kínával foglalkozó igazgatóságának irányításában. Hivatali ideje alatt Doshi koordinálta az amerikai kormány Kínával és Tajvannal kapcsolatos politikáját, kidolgozta a kormányzat Kína-stratégiáját. Munkája révén részt vett az amerikai elnök és a nemzetbiztonsági tanácsadó kínai partnerekkel folytatott találkozóin, ideértve a Balin és a Woodside-ban megrendezett csúcstalálkozókat. Aktív szerepet játszott a háromoldalú (brit, amerikai, ausztrál) védelmi és biztonsági partnerség, az AUKUS¹ létrehozásának előkészítésében.

2021-ben kiadott *The Long Game. China's Grand Strategy to Displace American Order* című könyvében Rush munkaköréből és folyékony mandarin nyelvtudásából adódóan rendkívül értékes források (így többek között kínai pártvezetők által elmondott beszédek, emlékiratok, bizalmas anyagok, eredeti levéltári források) felhasználásával bebizonyítja, hogy 2016 óta Kína célja immáron a globális rend feletti irányítás megszerzése. Értékelése szerint a hidegháború után most először már nem a regionális befolyás elnyerése áll az amerikai–kínai versengés középpontjában, hanem a globális térnyerés. Ezt a tételmondatát a kínai átfogó stratégia fejlődése három különböző szakaszának bemutatásával és értékelésével bizonyítja. A Peking által követett forgatókönyvet három fő szakaszra bontja:

1. A *tompítás* időszaka 1989–2008 között, amikor is Kína igyekezett gyengíteni az Amerikai Egyesült Államok hatását, különösen Ázsiában.

2. Az *építkezés* időszaka 2008–2016 között, amikor Peking hozzákezdett regionális hatalmának kiépítéséhez az ázsiai régióban.

1 AUKUS: Australia, United Kingdom, United States. A három ország között 2021. szeptember 15-én létrejött háromoldalú biztonsági együttműködés. A szerződés lehetővé teszi Ausztrália számára nukleáris meghajtású támadó tengeralattjárók beszerzését, de kiterjed fejlett technológiák (mesterséges intelligencia, kiber- és hiperszonikus képességek, kvantum technológia, tenger alatti képességek) közös kutatására és alkalmazására is. Kína biztonsági fenyegetésként értékelte a többnemzeti biztonsági együttműködést.

3. A *kiterjesztés* időszaka 2016-tól indulóan, amely már hatalmának egész világra való kiterjesztését feltételezi, annak érdekében, hogy 2049-re, a Kínai Népköztársaság kikiáltásának 100. évfordulójára elérjék a „nemzeti megújulás” kitűzött célját, vagyis visszajuttassák Kínát az őt megillető globális pozícióba.

A könyv első és második fejezetében a szerző először is tisztázza az átfogó stratégia definícióját, valamint bemutatja az átfogó stratégia koordinálásának fő eszközét, az állam felett álló Kínai Kommunista Pártot, illetve a kommunista állami berendezkedés átfogó stratégia megvalósítását segítő sajátosságait. A szerző az átfogó stratégiát önálló koncepciónak tekinti, amely integrált biztonsági elméletként definiálható. A biztonság ez esetben szuverenitást (autonómiát), sértetlenséget és hatalmi pozíciót jelent. Az átfogó stratégia pedig az adott állam elmélete ezek elérésére. Fontos megjegyezni, hogy ezen célok eléréséhez az állam nem csupán katonai, de gazdasági és politikai eszközökkel is hozzájárul, ahogy ezt a könyv mind a három fő – a kínai átfogó stratégia fő időszakait részletező – részében is külön-külön bemutatja. Az átfogó stratégia megléte több, állami vezetéshez köthető aspektus vizsgálata által is bizonyítható, így a politikai vezetés biztonsfelfogását és a biztonságát veszélyeztető fenyegetéseket bemutató textusok áttekintése, az állami intézmények és az állami vezetés viselkedésének tanulmányozása által, amelyeket a mű egyaránt áttekint. Bár az amerikai–kínai versengést a mű főként Peking szemszögéből vizsgálja, az amerikai percepció magyarázata kisebb szerepet kap, az írás kiáll azon feltételezés mellett, hogy az elmúlt években egyre intenzívebbé vált amerikai–kínai szembenállás alapvetően a regionális és globális rend irányítói szerepének elnyeréséről szól. A könyv azt is bemutatja, hogy a kínai felfogás szerint egy hegemon hatalma háború nélkül is megdönthető, ha megfelelő békés eszközöket használnak a vetélytárs leváltására. Ez a leváltási stratégia pedig két fő elemből áll:

1. a hegemon államnak való kiszolgáltatottság, illetve annak ellenőrzés-gyakorlásának *tompítása* (Kína átfogó stratégiája megvalósításának első időszaka),
2. a hegemon állammal párhuzamos ellenőrzés-gyakorlási formák *építése* (Kína átfogó stratégiája megvalósításának második időszaka).

A könyv amellett érvel, hogy a kínai átfogó stratégia kivitelezésének sikeréhez nagymértékben hozzájárul a központosított állami vezetés és pártrendszer. Ahogyan azt a Kínai Népköztársaság 1976–1989 közötti vezetője a „kínai típusú szocializmus” és a „szocialista piacgazdaság” kidolgozója, Teng Hsziao-ping² is mondta: „mi hatékonyabbak vagyunk, mert ha mi valamit elhatározzunk, azt azonnal végrehajtjuk [...]. Ez a mi erőnk és ezt az előnyt meg kell tartanunk.” Ez az idézet remekül kifejezi a kínai külpolitika sajátosságát, miszerint a külpolitika végrehajtása a Párt és a felsővezetés ellenőrzése alatt zajlik, a Párt gondoskodik az irányvonalak kidolgozásáról és a végrehajtásról is, beépül a társadalomba és az állam egészébe, folyamatosan monitoroz és kikényszerít.

Az átfogó stratégia fogalmának, valamint a kínai pártrendszer bemutatását követően a könyv első fő része a kínai stratégiai gondolkodás 1989-től 2008-ig tartó időszakát mutatja be, amelyet *tompításként*, a Kína első leváltási stratégiájaként jellemez. A korszakhatárt – a korábbi hidegháború alatti gondolkodáshoz képest, amikor is Peking a kínai nemzetre a fő veszélyt a Szovjetunióban és a szovjet befolyás ázsiai regionális terjedésében látta – három fő eseményhez („három csapáshoz”) köti Doshi:

1. a Tienanmen téri vérengzés (1989) az ideológia fontosságát;
2. az Öbölháború (1990–1991) az Egyesült Államok katonai erejének dominanciáját;
3. a Szovjetunió összeomlása (1991) a geopolitikai jellegű amerikai fenyegetést erősítette Pekinben.

2 Teng Hsziao-ping, *Arts and Culture*.

Online: https://artsandculture.google.com/entity/teng-hsziao-ping/m028_0?hl=hu
(Letöltés ideje: 2024. 12. 30.)

Ezen három csapás következtében az USA rövid időn belül átvette a Szovjetunió helyét a kínai vezetés világlátásában, és immáron Washington jelentette a legnagyobb biztonságpolitikai fenyegetést számára, amelyet az 1993-as nagyköveti értekezleten a Párt meg is erősített, és kijelentette a misszióvezetők számára, hogy Amerika a fő diplomáciai ellenség. A szocialista világtrend összeomlásával, valamint a három, korábban felsorolt történelmi jelentőségű változással párhuzamosan Teng Hsziao-ping új stratégiát fogalmazott meg a kínai külpolitika számára. Ez az ún. *Tao Kuang Jang Huj*, vagyis annak irányelve, hogy Kínának a következő időszakban el kell rejtenie képességeit, és ki kell várnia, míg eljön az ő ideje. Ezzel megkezdődött a tompítás időszaka, amelynek kivitelezését a szerző három katonai, politikai és gazdasági eszközzel vizsgál meg.

A katonai téren megmutatózó tompítás az 1993-ban kiadott új katonai stratégiában konkretizálódott. A dokumentum ún. sasoucsien típusú fegyverek előtérbe helyezését írta elő, amely aszimmetrikus fegyverek segítségével a fejlettebb technológiával rendelkező ellenfél (Egyesült Államok) is legyőzhető. A stratégia a hangsúlyt az ún. A2/AD (*anti-access/anti-denial*) típusú, hozzáférést akadályozó képességre helyezi, amelynek eléréséhez a légi- és a haditengerészet fejlesztése kapott prioritást. A befektetéseket a tengeralattjárókra, rakétákra és aknákra koncentrálták, előteremtve így egy erős aszimmetrikus csapásmérő képességet. Ekkor még nem támadásra, hanem erős ellencsapásra berendezkedő katonai irányvonalhoz hasonlóan a politikai téren megnyilvánuló tompítás is még visszafogottabb volt, amelynek célja elsősorban a bizalomépítés a régió országaiban annak érdekében, hogy Kínára ne mint fenyegetésre, hanem partnerként tekintsenek.

A hidegháború idején Kína a multilaterális kérdésekkel kevésbé foglalkozott, multilateralizmussal kapcsolatos tevékenysége lényegében az Egyesült Nemzetek Szervezetére (ENSZ) korlátozódott. Ezzel szemben a tompítás időszakában Kína egyre nagyobb figyelmet kezdett fordítani a regionális multilateralizmusra. Pekingnek az 1989-ben létrejött Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés (APEC) szervezetben való részvételét főként az motíválta, hogy az intézmény nehogy az amerikai hegemonia eszközévé váljon. Ezért több különböző eszköz segítségével megkezdte az intézmény gyengítését, vagyis az amerikai befolyás tompítását. Ez a szándék megmutatkozott az APEC intézményi struktúrája fejlődésének lassításában, a biztonsági kérdések napirendre kerülésének korlátozásában, és azon kínai igyekezetben, miszerint a fórum kizárólag kereskedelmi és gazdasági kérdéseket tárgyaljon.

Az 1967-ben alapított Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (ASEAN) szintén annak okán kapott kiemelt figyelmet Kínától, hogy megakadályozza az USA regionális rendépítési törekvéseit a szervezetben. Az ASEAN Regionális Fórumra (ARF) hasonlóan veszélyként tekintett, hiszen annak több nyugati, így az Amerikai Egyesült Államok is tagja volt. Ennek okán a nyugati országok részvételét nélkülöző ASEAN Plusz Három (APT) intézményesülését támogatta az ARF folyamatos gyengítésével párhuzamosan. Az ASEANT-t továbbá Kína a biztonsági előnyök (2003-ban első nem ASEAN-tagállamként aláírta az ASEAN Együttműködési és Barátsági Szerződést, amelynek értelmében a csatlakozó államok lemondanak a beavatkozásról a délkelet-ázsiai országok belügyeibe) mellett gazdasági előnyök nyújtására is felhasználta. Ez utóbbi keretében szabadkereskedelmi megállapodásokra tett javaslatot az ASEAN-országok és Kína között, valamint bizalomépítés eszközeként számos tagország adósságát elengedte, és további hiteleket, pénzügyi segítséget jelentett be számukra. Végül, a politikai téren megnyilvánuló tompítási szándék a kínai és orosz kezdeményezésre 2001-ben megalapított Sanghaji Együttműködési Szervezet (SCO) létrehozásában csúcsonodott ki. A poszt-szovjet tagállamok (Kazahsztán, Üzbegisztán, Kirgizisztán) részvételével működő Szervezet a 2001. szeptember 11-i terrortámadás következtében a közép-ázsiai térségben megnövekedett amerikai jelenlét miatt vált égető kérdéssé a pekingi vezetés számára. Számos kínai elméleti szakember arra figyelmeztetett, hogy az Egyesült Államok már nem csupán keleten, de a nyugati határoknál is Kína bekerítésére készül. Az SCO létrehozása, folyamatos fejlesztése és az USA annak kereteiből

történő teljes kizárása (Peking többek között megtagadta, hogy Washington megfigyelői státuszt kapjon az SCO-ban) lehetőséget adott Kína számára, hogy vezető pozíciót szerezzen maga számára a közép-ázsiai régióban, és kiszorítsa a térségből az Egyesült Államokat.

A gazdaság és kereskedelem vonatkozásban megfigyelhető tompítás kapcsán fontos kiemelni, hogy az Egyesült Államok a vizsgált időszakban Kínával szemben fennálló gazdasági erejét – különösen a korábban említett „három csapás” egyike, a Tienanmen téren történt eseményeket követően – politikai akaratának kikényszerítésére használta, amely függést Peking igyekezett minél hamarabb csökkenteni. Az amerikai részről érkező gazdasági nyomást Peking négy fő tényező kapcsán látta megnyilvánulni és ezen négy fő irányvonal mentén igyekezett tompítani azt.

1. Szankciók bevezetése: ennek ellensúlyozása érdekében Peking minden fórumon igyekezett hangsúlyozni a kölcsönös gazdasági függést és megfélemlíteni különösen a fejlődő országokat, hogy az Amerika által hirdetett szankciók bevezetése a kínai piaci részesedésük elvesztésével járhat.

2. A gazdasági nyomásgyakorlás talán legsúlyosabbnak tekinthető eszköze az USA azon fenyegetése volt, miszerint megvonja Kínától az ún. legnagyobb kedvezmény elvét (MFN).³ Kína 2001-es Kereskedelmi Világszervezethez (WTO) való csatlakozásáig az MFN biztosítását az Egyesült Államok évente felülvizsgálta, megadását pedig mindig a saját politikai akaratának kikényszerítésére próbálta használni. Kína tisztában volt azzal, hogy WTO-csatlakozása komoly belpolitikai elégedetlenséget vonhat maga után, azonban a gazdasági tompítás az átfogó stratégia kivitelezése érdekében fontosabb szereppel bírt. Bár Washington szintén a kínai belpolitikai stabilitás meggyengülését várta a WTO-csatlakozástól, végül a világszervezetben való együttműködés lehetővé tette Kína számára, hogy két évtizedre – a Donald Trump amerikai elnök által 2018-ban Kína ellen meghirdetett kereskedelmi háborúig – megkösse az amerikaiak kezét a gazdasági kényszerítés terén.

3. A 301. számú törvény (*Section 301*) alapján a Szövetségi Kereskedelmi Hivatal (*US Trade Representative – USTR*) vizsgálatot indított elsősorban az amerikai szellemi tulajdon védelme érdekében, amelyre válaszul Peking új szellemi jogi törvényeket fogadott el. Emellett Kína több szabályalapú multilaterális szervezethez csatlakozott, amely – egészen a Trump-elnökségig – csökkentette ezen típusú amerikai ellenreakciókat.

4. A kínai kormány tudomány és technológia modernizációjára vonatkozó tervei szempontjából Peking kiemelten foglalkozott az amerikai gazdasági nyomásgyakorlást jelentő technológiatranszfer korlátozásának vagy az érvényüket veszítő tudományos-technikai megállapodások meghosszabbításának problémáival. Bár ezeket sikerült újra indítani, mégis jó emlékeztetőként szolgáltak a kínai kormány számára, hogy mennyire kiszolgáltatottak az amerikai tudástranszfernek, illetve technológia-importnak. Mindez Peking nyersanyagfüggőségére is rámutatott, amely a vezetői beszédekben „Malacca-dilemmaként”⁴ interpretálódott, rámutatva, hogy egyes nagyhatalmak a délkelet-ázsiai fojtópontot és a kínai gazdaság egyik

3 A legnagyobb kedvezmény elve (*most favored nation – MFN*) egy olyan szerződéses egyezmény, amelynek értelmében az érintett országok megadnak egymásnak minden olyan kedvezményt, előnyt, amelyet már megadtak egy másik országnak. Ezáltal az MFN lényegében az államok közötti kereskedelmi esélyegyenlőség megteremtésének módszere.

4 A Malaccai-szoros a legrövidebb tengeri útvonal a Közel-Kelet és Kelet-Ázsia között, amely a Maláj-félsziget és az indonéz Szumátra szigete között helyezkedik el, a világ egyik legfontosabb tengeri fojtópontja. Itt halad át a világ hajóforgalmának kb. egyharmada, a világ energiaellátásának (olaj, cseppfolyósított gáz) jelentős része, amelynek globális kereskedelmi értéke évente mintegy 1 000 milliárd dollár. Kritikus energiabiztonsági útvonalat jelent Kína, Japán és Dél-Korea számára. Történetileg jelentős szerepet játszott a Kelet és Nyugat közötti kereskedelemben és kulturális kapcsolatokban. A szoros stratégiai elhelyezkedése miatt a regionális és globális hatalmak fókuszpontja, állandó biztonsági problémákkal (politikai konfliktusok, ellátási zavarok, kalózkodás, ökológiai fenyegetés) terhelt térség.

alapját képző nyersanyagfüggőséget miként használhatják saját akaratuk véghezvitelének eszközeként. Ennek ellensúlyozása érdekében elindult a Hu Csin-tao kínai elnök által „kirajzásnak” titulált, nemzetközi nyitásra irányuló gazdaságpolitikai irányvonal, amelynek keretében Kína tőkebefektetéseket, nyersanyag-kitermelő projekteket indított, valamint tőkepozíciókat szerzett bányákban, illetve olajlelőhelyekben Latin-Amerikában és világszerte.

A mű második fő része a kínai átfogó stratégia második meghatározó időszakával, a 2009–2016 között zajló *építkezés*, második leváltási stratégia időszakával foglalkozik. A tompítás időszakát követő változás fő kiváltóokaként a szerző az Amerikai Egyesült Államokból 2008-ban elindult gazdasági válságot nevezi meg. Hu Csin-tao kínai elnök a változások és a nemzetközi erőviszonyokban tapasztalt elmozdulás mentén felülvizsgálta a kínai átfogó stratégiát, módosította az előző időszakban jellemző Tao Kuang Jang Huj taktikát, és bevezette az „aktívan érvünk el bizonyos dolgokat!” jelszót, amely Kína azon szándékára utalt, hogy megkezdje a regionális rend építését Ázsiában. A kínai politikában előtérbe került a perifériális diplomácia, hogy minél több szomszédos ország támogatását elnyerjék, és ezen keresztül csökkentsék az Egyesült Államok hegemónikus erőfeszítéseit. Ezen cél mentén a pártvezetők beszédeinek állandó elemévé vált az ún. közös jövőt építő országok közössége kifejezés, amely egy Kína központi vezetését (és neki intézményi, gazdasági és biztonsági kezdeményezések révén valamelyest kiszolgáltatót) elfogadó ázsiai közösség megeremtetését jelentette. A multipoláris kifejezés vezetői beszédekben való egyre gyakrabban történő előfordulása szintén arra utalt, hogy Peking az USA befolyásának csökkenését látja a világban, magát pedig egyre inkább nagyhatalomként kezdte definiálni.

A nagystratégia megvalósításában való irányváltás katonai téren is megmutatkozott, amely kapcsán két fő ok azonosítható be: megnövekedett igény a kínai tengeri jogok és érdekek jobb védelmére, a kínai tengerentúli érdekek nagyobb védelmének szándéka. Ezen új célok elérése érdekében a katonai beszerzésekben is elmozdulás történt a tompítás időszakában alkalmazott aszimmetrikus fókuszhoz képest. Az új politikai környezet megeremtetette azt a fejlesztési igényt, hogy a kínai haditengerészet számára a repülőgéphordozók, a tengeralattjáró elleni hadviselésre, légvédelemre, a tengeriakna-ellenes hadviselésre alkalmas és partraszálló képességekkel rendelkező felszíni hajók egyaránt szükségesek. A tengerjogi célok érdekében nem elég már csupán az aszimmetrikus hadviselésre és főként védekezésre berendezkedni, az érvényesítéshez szükséges tengeri hatalommá kell válni. 2009-ben döntés született az első kínai repülőgéphordozó megépítéséről, amit a tompítás időszakában a kínai vezetés folyamatosan halogatott, hiszen rossz üzenete lett volna az USA és a szomszédos országok irányába. Kína az építkezés időszakában szintén megkezdte légvédelmi (*anti-aircraft warfare* – AAW) és tengeralattjáró-elleni (*anti-submarine warfare* – ASW) hadviselési képességek fejlesztését, rombolók tömeges gyártásába kezdett, javított aknaszedő képességein, nagy beruházásokat hajtott végre szállítási kapacitásai terén. Emellett bővítette a partraszálló tengerészgyalogság létszámát, megkezdte hajói nemzetközi kivezénylését és az indiai-csendes-óceáni térségben található kikötők használatát, valamint mesterséges szigetek építését. Mindez jelentős elmozdulásként értelmezhető a tompítás időszakában szigorúan vett alapelvekhez, miszerint nem hajtanak végre külföldön beavatkozást, és kerülnek a külföldi bázisok létrehozását. Mindez a kínai stratégiai gondolkodók szerint megeremtetette a későbbiekben tárgyalt Övezet és Út (*Belt and Road Initiative* – BRI) kezdeményezés két előfeltételét, vagyis a markánsabb tengerentúli jelenlétet és a rendszerszintű tengerentúli katonai jelenlétet (ideiglenes kikötési jogok és utánpótlási-lehetőségek a hadihajók számára).

A politikai oldalt vizsgálva, fontos mérföldkő volt Hszi Csin-ping elnök 2014-ben Aszتانában tett kijelentése, miszerint „Ázsia ügyei az ázsiaikra tartoznak, az ő dolguk Ázsia problémáinak megoldása és biztonságának a megőrzése”. Ezen gondolat mentén kezdett Peking egyre aktívabb szerepet vállalni az – Egyesült Államok és Japán részvételét nélkülöző – Ázsiai Bizalomépítési Kölcsönhatásokkal és Intézkedésekkel Foglalkozó Konferencia (*Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia* – CICA) szervezetében. A CICA jelentette

ugyanis a biztonságra irányuló stratégia politikai komponensét, míg a 2016-ban elinduló Ázsiai Infrastrukturális Beruházási Bank (*Asian Infrastructure Investment Bank – AIIB*) pedig a gazdasági pillérét. Mindkét kezdeményezés, illetve aktív szerepvállalás egyaránt azt mutatta, hogy a megnyugtatás, illetve bizalomépítés mellett egyre fontosabb szerep jutott az építkezésnek és a regionális rend alapjai lerakásának. Az AIIB nem csupán a BRI-projektek megvalósításának támogatása kapcsán jelentős, de létrehozásával gazdaságilag megerősítették Kína kényszerítőképességét, legitimálásra került a kínai erő és vezetés alkalmazásának politikája. Az Egyesült Államok és Japán tagságának kizárásával, de a tagsági kör régió kívüli kiterjesztése (például 2016-ban Nagy-Britannia csatlakozása) az AIIB nem csupán BRI -t szolgálta ki, hanem növelte a valószínűségét annak, hogy az országok a pénzhez jutás érdekében jobban igazodnak majd Kína külpolitikájához, az alapító ország által fontosnak tartott normák és elvek elfogadásához. Kína a fejlesztési bankját éppúgy saját politikai céljai elérése érdekében használja, mint sajátjait az USA és Japán. A korábban súlytalanak mondható CICA elnökségét 2014-ben vette át Peking, ami megerősítette a létrehozandó pán-ázsiai biztonsági keretrendszer alapját. A CICA-ban a kínai vezetés egy kínai–orosz megállapodásra támaszkodó, az Egyesült Államok és Japán nélküli biztonsági architektúra kiépítésének eszközét látták. Ezért Peking megkezdte a Szervezet erőteljes intézményesítését (gyakoribb magas szintű találkozók, titkárság kapacitásainak növelése, CICA-n belüli kapcsolatok több területre való kiterjesztése), amelynek végső célja pedig a régió államai magatartásának befolyásolása és a kínai–orosz vezetés szupremáciájának elfogadása voltak.

Gazdasági téren a BRI elindítása egyértelműen igazolta az építkező stratégiát. A BRI megerősítette a nyomásgyakorlás egy sajátos formáját egyrészt pénzügyi szempontból, hiszen számos fejlődő országnak nehézségei támadnak a hitel visszafizetésével kapcsolatban, ami újabb hitelek felvételére sarkallja őket, mélyítve így a kialakult adósságcspadát. Másrészt a kereskedelmi kapcsolatok vonatkozásában aszimmetrikus függést hozott létre, növelve így a Pekinggel megvalósuló kétoldalú kereskedelmet és erősítve a Kínától való függést. A projektek fenntarthatóságát tekintve is egy függési viszony alakul ki, hiszen azok rendszerint kínai mérnökök szak tudását igénylik, ezzel is hozzájárulva a végső célhoz, hogy Kína megkerülhetetlen szereplővé váljon a kedvezményezett országok számára. A strukturális szintet vizsgálva Doshi megállapítja, hogy olyan konnektivitás épül ki, amely egyrészt lehetővé teszi a nem kívánt országok kizárását, és megnehezíti a Nyugat felé nyitás általi diverzifikációt, másrészt lehetőséget teremt Kínának fontos kereskedelmi kikötőkhöz való hozzáférésre. A BRI tehát nem csupán a gazdasági és a kínai nyersanyagszállítások biztosítása kapcsán, de a katonai építkezést tekintve is szignifikáns jelentőséggel bír a külföldi kiszolgáló létesítmények létrehozása révén, hiszen az indiai-csendes-óceáni térségben történő rendépítés érdekében a kínai hadseregnek a térség egészében is fontos erőt demonstrálnia. Szintén kiemelendő, hogy a BRI lehetőséget teremtett a recipiens országok belföldi érdekcsoportjainak megvesztegetésére, így a helyi politika befolyásolására is.

A 2008-as gazdasági válságban Kína nem csupán az Egyesült Államok gyengülésének jelét látta, de felismerte, hogy lehetősége nyílik a pénzügyi rendszer feletti hatalmának építésére is, amelyhez az szükséges, hogy az ország valutája központi szerepet játsszon a globális pénzügyi rendszerben, vagyis megtörje az amerikai dollár hegemoniáját. Kína a diverzifikáció érdekében megkezdte az IMF különleges lehívási jogainak (*Special Drawing Rights – SDR*) és a kínai zsenminpi⁵ szerepének növelését. Az SDR szorgalmazása, illetve a dollár részarányának tartalékok közötti csökkentése mellett Peking a legnagyobb aktivitást a jüan minél szélesebb körben történő felhasználása terén mutatta, amely mentén számos valutacsere-megállapodást kötött. Bár a kínai valuta a nemzetközi tranzakciók elszámolása terén nem vált még széles körben elfogadott eszközzé, azonban kijelenthető, hogy ettől még a régióban erősödő pozíciót szerzett. A nemzetközi fizetéseket tekintve szinte megkerülhetetlen platform a SWIFT szabványosított

5 Jüan kínai valuta kínai nyelvű elnevezése.

üzenetközvetítő hálózati rendszer. A SWIFT-rendszer fontosságát és egyes országok szankcionálására történő felhasználásának lehetőségét jól mutatták az Oroszországi Föderáció ukrajnai agressziója kapcsán kivetett nemzetközi szankciók is, ezért az orosz példából tanulva Kína megkezdte a SWIFT saját, helyi alternatívájának, a Kínai Nemzetközi Fizetési Rendszer (*China International Payments System* – CIPS) kifejlesztését, amely teljes mértékben integrálja a pénzügyi folyamatokat, és a zsenminpi-tranzakciók vonatkozásában a SWIFT-től függetlenül teljesíteni képes a bankközi tranzakciókat. Bár a CIPS még nem alkalmas arra, hogy a Kínán kívüli nemzetközi fizetések teljes körű alternatív üzenetküldő rendszerévé váljon, de mindenképpen növeli Kína strukturális erejét. Végül, szintén a 2008-as pénzügyi válságot követően indult el Kína törekvése egy alternatív hitelminősítő létrehozására, amely 2013-ban az Univerzális Hitelminősítő Csoport (*Universal Credit Rating Group* – UCRG) megalapításában realizálódott. Bár a külföldi befektetések vonzása érdekében beengedte piacára a három nagy nemzetközi hitelminősítő céget is, azonban az UCRG lehetőséget teremtett a nyomásgyakorlás csökkentésére. Összességében tehát a pénzügyi téren elindított kezdeményezések még nem jelentenek globális szintű kihívást az USA számára, de mindenképpen azt mutatják, hogy Peking hosszú távon a dollár gyengítésére és kikerülésére törekszik elsősorban a régióban, aztán pedig az egész nemzetközi szinten.

A harmadik főfejezet Kína 2017-től induló globális expanzióra való törekvését, vagyis a *harmadik leváltási stratégiát* mutatja be. Az átfogó stratégia harmadik szakaszának indulása Hszi Csin-ping kínai elnök 2017. október 18-i 19. pártkongresszuson elmondott beszédéhez köthető, amelyben a pártfőtitkár kijelentette, hogy új korszak vette kezdetét, és 2049-ig új menetrendet irányozott elő, amely révén „Kína a nemzeti erő és a nemzetközi befolyás vonatkozásában vezető ország lesz”. Donald Trump amerikai elnök 2017-es beiktatását követően nem sokkal meg is született az új koncepció, amely választ ad azokra a „nagy változásokra, amelyeket korábban egy egész évszázad sem látott”. A stratégia szerint a világban beállt nagy változások (Trump elnök beiktatása, Brexit, COVID-19 humánjárványra adott rossz válasz, a neoliberais gazdaságpolitika szülte egyenlőtlenségek, etnikai feszültségek, populizmus) megteremtik Kína globális expanziójának lehetőségét és az Egyesült Államok, mint világ vezető hatalma leváltásának lehetőségét. Meghatározó kínai gondolkodók szerint mindez egy olyan állapothoz vezet, amelyben az Egyesült Államok már nem egyedüli szuperhatalom, helyébe számos nagyhatalom és két szuperhatalom lép. Kína 2030-ra szinte minden téren (GDP, kutatás-fejlesztés, katonai költségvetés) beéri vagy meg is előzi az Amerikai Egyesült Államokat. Mindehhez – meglátásuk szerint – az új Trump-adminisztráció is hozzájárul majd, mert azt tervezi, hogy folyamatosan visszavonul majd a nemzetközi színtérről. Peking célja, hogy Washington mindezt magától érzékelve, és vegye tudomásul saját hanyatlását.

Peking hatalmának globális kiterjesztéséhez számos új politikai eszközt is felhasznál, így megkezdte az ún. *farkasharcos diplomácia* alkalmazását, amely éles nacionalista hangnem megütését is magában foglalja. Egyre nagyobb mértékben használja az „ellenőrzés” különböző formáinak működtetését közvetlen szomszédságán túl is, például Svédország vagy Ausztrália esetében, amikor is Kína nemtetszése esetén határozott lépésekkel (így például komoly szankciók bevezetésének lehetőségével) válaszol.

A határozott fellépés, illetve szankciókkal való fenyegetődzés egyaránt illeszkedik a Kína által felvett ún. *nagyhatalmi diplomáciához*. A kínai álom terjesztése, a közös jövőt építő országok közösségének létrehozására tett lépések, valamint az Egy Övezet Egy Út koncepció kiterjesztése egyaránt ennek a nagyhatalmi diplomáciának az eszközei. Ezek mellett konkrét politikai eszközöket is alkalmaz Peking a globális vezetés megszerzésére, így például az ENSZ szervezetén belüli folyamatos befolyásteremtése (felsővezetői pozíciók megszerzése, programjainak erőteljesebb támogatása, illetve elveinek megjelentetése a különböző ENSZ-határozatokban, dokumentumokban) lehetőséget teremt az ország számára a nemzetközi nyomásgyakorlásra, valamint a liberális elvek helyett saját politikájának előtérbe helyezésére. Az ENSZ-en felül továbbá Peking megkezdte regionális együttműködési fórumok hálózatának létrehozását,

mint például a Kína-Arab országok Együttműködési Fórum (*China–Arab States Cooperation Forum – CACF*) vagy a Kína-Afrika Együttműködési Fórum (*Forum on China–Africa Cooperation – FOCAC*). Ezek a liberális értékek megkérdőjelezésére alkalmas szervezetek immáron 125 országra kiterjednek. A Kína által hasonló gondolkodású országokkal létrejövő koalíciókat belső, autoriter lépéseinek legitimálására is felhasználja. Végül, a globális vezetés megszerzéséhez felhasznált negyedik fontos politikai eszköz a kínai helyi államigazgatási eljárások exportja, amelynek keretében például megfigyelési és cenzúrát támogató berendezéseket exportál Ázsia, Afrika és Latin-Amerika számos országába.

A gazdasági módokat vizsgálva kirajzolódik, hogy Kína a napjainkban lezajló technológiai, vagy más néven negyedik ipari forradalmat igyekszik kihasználni, hogy maga mögött hagyassa a Nyugatot és az Egyesült Államokat. Az olyan újonnan megjelent csúcstechnológiák, mint például a mesterséges intelligencia (AI), kvantum-számítástechnika vagy nemzeti digitális valuták fejlesztése terén elért vezető szerep lehetővé tenné Peking számára, hogy kiaknázza az ezen változásokban rejlő potenciált. Ennek elérésére konkrét iparpolitikai programokat is kidolgozott, így például a *Made in China 2025* elnevezésű stratégiai projektet, amely tíz high-tech technológia piaci részesedésének jelentős elérését írja elő mind hazai, mind nemzetközi téren. A kínai gazdaság ellátási láncokban betöltött megkerülhetetlen szerepe szintén óriási jelentőséggel bír a negyedik ipari forradalom megnyerése kapcsán, hiszen bár az Egyesült Államok világvezető innovációs képességekkel rendelkezik, azonban ipari bázisa kezd kiüresedni. Ezzel ellentétben, Kínában szinte minden iparág jelen van és az előrejelzések szerint 2030-ra az ázsiai ország feldolgozóipara adja majd a világtermelés 50%-át. Továbbá Peking törekvése arra, hogy a nemzetközi technológiai szervezetekben ún. szabványmegállapító funkciókat nyerjen el, szintén látványossá vált az elmúlt időszakban. Végül, a dollárral szembeni sebezhetőségének ellensúlyozására Kína megkezdte saját digitális nemzeti valutájának kifejlesztését, amely lehetővé tenné az amerikai dollárral szembeni függőségének csökkentését.

A globális expanzió érdekében Peking immáron katonai téren is túllépett a regionális hatalmi törekvéseken, és megkezdte haderejének globálissá tételét. Mivel Peking egyre nagyobb mértékű tengerentúli érdekekkel rendelkezik (külföldön élő kínai munkavállalók, 2017-től az Amerikai Egyesült Államoknál is nagyobb fokú nyersanyagimport, tengeri kommunikációs útvonalak, Egy Övezet, Egy Út projektek) elengedhetetlenné vált, hogy Kínából erős tengeri nagyhatalmat fejlesszenek. Ennek mentén megkezdtek tengerentúli kiszolgáló létesítmények létrehozását, így többek között Dzsihutiban, a Maldív-szigeteken és Srí Lankán. A korábbi tízezer főről 30 ezer főre növelték a kínai tengerészgyalogság létszámát. Bár Peking az amerikai haderőtől eltérően nem rendelkezik olyan kiterjedt nemzetközi szövetségi hálózattal és sok tízezer katona állomásoztatására alkalmas globális szintű bázisrendszerrel, azonban a megkezdett katonai beruházásai (menet közben utánpótlást biztosító hajók, atommeghajtású repülőgéphordozók fejlesztése, támogató hajók építése) kombinálva a korábban említett politikai és gazdasági törekvéseivel azt mutatják, hogy Kína célja egyértelműen a globális rend formálása.

A szerző az utolsó fejezetben javaslatokat tesz az amerikai vezetésnek a kínai globális terjeszkedés ellensúlyozására. Tekintettel arra, hogy Kína – amelynek GDP-je több mint az amerikai GDP hatvan százaléka, de vásárlóerő-alapon nézve 25%-kal megelőzi az amerikai gazdasági teljesítményt – az első valóban komoly kihívója az USA-dominálta világrendnek. Doshi szerint a kínai globális ambíciók gyengítése komoly kihívásokkal teli feladat, amelynek megoldását aszimmetrikus és versengő módszerekkel történő válaszadással javasolja Washington számára. A szerző számos reagálási módot gercső alá vesz, így például a kínai igények kielégítését egyoldalú területi lépéssel, amelynek keretében ellenszolgáltatás nélküli befolyási övezet kerülne felajánlásra Kína részére. Az ún. minimalista nagy alku, illetve taktikai vagy műveleti (stratégiai) biztosítékok újbóli nyújtása politikai vagy katonai szinten csak látszólag jó megoldások, a szerző ezen megoldásokat részletes elemzést követően elveti. A minimalista nagy alku például, vagyis Tajvan feladása az ázsiai régióból történő amerikai kivonulással lenne

egyenlő, amely a szövetségesek bizalomvesztéséhez és végül pozícióvesztéshez vezetne. A stratégiai biztosítékok fokozatos megadása (például Tajvanról történő szakaszos kivonulás, Guam szigetén állomásozó amerikai katonai jelenlét számának csökkentése) szintén csak az instabilitás növekedését vonná maga után. Mivel a Kína felé megnyugtatósnak szánt gesztusok nyújtása, illetve Kína megváltoztatása sem járna nagy valószínűséggel sikerrel, így végül a *versengő stratégia alkalmazását javasolja, amely azonban nem lehet teljesen szimmetrikus*, hiszen fontos, hogy az amerikai költségek alacsonyabbak legyenek, mint amennyit Kína költ a rendépítés folytatására. Az amerikai tompítást katonai téren az aszimmetrikus, hozzáférést akadályozó fegyverekbe történő befektetés, a szövetséges országok A2/AD fegyverzetfejlesztéseinek ösztönzése, valamint Kína tengerentúli bázisok létrehozására vonatkozó erőfeszítéseinek aláása révén javasolja elérni. Gazdasági téren szintén a korábban Kína által alkalmazott tompításra irányuló eszközök alkalmazását tanácsolja, így a BRI intézményesülésének akadályozását, a kínai pénzügyi ajánlatok kapcsán a partnerországok számára tréninglehetőségek biztosítását, hogy értékelni tudják az azzal járó kockázatokat is. Legalább ennyire fontos ezzel párhuzamosan alternatív finanszírozási lehetőségek felkínálása, a kínai korrupciós gyakorlattal való szembe szegülés az információs térben, valamint a kínai technológiabeszerzés és a szellemi tulajdon illegális eltulajdonítással szembeni harc erősítése. Politikai téren szintén a korábbi kínai stratégiai lépések alkalmazását irányozza elő, ahogy ezt Kína tette a tompítás időszakában. Az Amerikai Egyesült Államoknak aktívabban kell szerepet vállalni a multilaterális folyamatok és a nemzetközi szervezetek alakításában, hogy erőteljesebben szembe tudjon szállni a kínai befolyással. Mindezek mellett pedig újból be kell fektetni az amerikai rendépítésbe az ázsiai-csendes-óceáni térségben. Ennek mentén pedig ellenálló képességeket kell kifejlesztenie a kínai A2/AD-képességekkel szemben, biztosítani célszerű az amerikai erők egyenlő reprezentáltságát az indiai-csendes-óceáni térségben. A jelenlegi északkelet-ázsiai hangsúly helyett a délkelet-ázsiai és Indiai-óceáni jelenlétet kell erősíteni, illetve ellenálló információs infrastruktúrát kiépíteni. Pénzügyi téren mindenképpen meg kell őrizni a dollár dominanciáját, ehhez a globális pénzügyi intézményeket is meg kell erősíteni, illetve újakat létrehozni, a negyedik ipari forradalom kapcsán pedig elengedhetetlen az amerikai innovációt támogató tehetségbázisba történő investálás. Ezen felül a szerző meglátása szerint szintén szükség van az amerikai pénzügyi piacok és adópolitika megreformálására és versenyképes iparpolitikai architektúra kialakítására. Míg a politikai terén Washingtonnak elengedhetetlen ismételt demokratikus, illetve szövetségi koalíciókat kiépítenie a szakpolitikai kérdések területétől egészen a kereskedelmi kérdéseket és ellátási láncokat érintően.

A könyvben Doshi rámutat, hogy Kína napjainkra valóban komoly kihívást jelent az Egyesült Államok vezette világrenddel szemben. A kérdés az, hogy a több évtizede tartó kínai átfogó stratégia megvalósításával szemben, a tompítás, építkezés, majd globális expanzióval szemben az USA változó politikája és kiépített rendszere képes lesz-e felvenni a versenyt, jut-e annyi erőforrása (és amennyiben igen, még megfelelő időben), hogy újrapiáltsa saját rendjének alapjait. A könyv amerikai kiadásának 2021-es dátumához képest számos változás történt, így például a COVID-19 negatív gazdasági hatásai Peking gazdaságát is valamelyest megrázták. Donald Trump ismételt megválasztása valószínűsíthetőleg elődjéhez képest keményvonalasabb amerikai fellépést fog hozni Kínával szemben, különös hangsúlyt fektetve annak gazdasági és katonai tompítására. A Kína–Amerika szembenállás várhatóan ismételt a nemzetközi figyelem középpontjában áll majd. Ezért a könyvet jó szívvel ajánlom nemcsak az amerikai és kínai kül- és biztonsági politika iránt érdeklődők számára, hanem mindazoknak, akiket érdekelnek a nagypolitikai stratégiaalkotás, a hatalmi és érdekviszonyok értékelése, a megvalósítás hatalomtechnikájának kulisszatitkai. A könyv egyaránt igen hasznos olvasmány a szakértők, döntéshozók és egyetemi tanulmányokat folytató hallgatók számára. Kíváncsian várjuk, hogy az új Trump-adminisztráció mennyit hasznosít a kiváló szerző szakpolitikai javaslataiból.

Balla Kamilla